

ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΦΗΒΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΤΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΤΟΥΣ

Μαρία Πλατσίδου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Περίληψη: Η συναισθηματική νοημοσύνη (ΣΝ) έχει διερευνηθεί αρκετά σε σχέση με τη γνωστική νοημοσύνη και την προσωπικότητα, όχι όμως και σε σχέση με την ηθική σκέψη. Επιπλέον, οι περισσότερες έρευνες έγιναν σε ενήλικο πληθυσμό. Η παρούσα έρευνα στόχο είχε να εξετάσει την αντιλαμβανόμενη από τους εφήβους ΣΝ τους ($N = 248$), προκειμένου (α) να διαπιστωθεί αν οι έφηβοι (12 ως 16 ετών) διακρίνονται ως προς τη ΣΝ τους και (β) να εξεταστούν οι διαφοροποιήσεις τους ως προς την ηλικία, το φύλο, τη σχολική επίδοση, και το επίπεδο ηθικής σκέψης, σε σχέση με τη ΣΝ τους. Η μέτρηση της ΣΝ έγινε με ερωτηματολόγιο αυτο-αναφορών. Η ανάλυση σε συστάδες Κ-μέσων έδειξε ότι οι έφηβοι μπορούν να διακριθούν σε τρεις συστάδες ως προς τη ΣΝ τους. Κατόπιν, διερευνήθηκαν τα χαρακτηριστικά των τριών συστάδων και διαπιστώθηκε ότι, ως προς την ηλικία, δε διαφοροποιούνται μεταξύ τους. Ως προς τις άλλες παραμέτρους, βρέθηκε ότι τα άτομα της συστάδας με υψηλή ΣΝ είναι κυρίως κορίτσια, έχουν υψηλότερη σχολική επίδοση και εκφέρουν ηθικές κρίσεις υψηλότερου επιπέδου σε σχέση με τα άτομα των δύο άλλων συστάδων.

Λέξεις κλειδιά: Αντιλαμβανόμενη συναισθηματική νοημοσύνη, Εφηβεία, Ηθική κρίση.

Διεύθυνση: Μαρία Πλατσίδου, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 540 06 Θεσσαλονίκη. Τηλ. 2310-891384, E-mail: platsidu@uom.gr

Τα τελευταία χρόνια έχουν διατυπωθεί διάφορα θεωρητικά μοντέλα με σκοπό τον ορισμό και τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης (βλ. Πλατσίδου, 2004). Όλα την προσεγγίζουν ως μια σύνθετη εννοιολογική κατασκευή που περιλαμβάνει μια σειρά από διαστάσεις (ικανότητες, χαρακτηριστικά, δεξιότητες) και η οποία αναφέρεται σε διαφορετικές πλευρές της ανθρώπινης φύσης: το γνωστικό δυναμικό, την προσωπικότητα, τη συμπεριφορά (Bar-On, 2000. Goleman, 1995. Mayer, Salovey, & Caruso, 2000b. Petrides & Furnham, 2003). Ανάλογα με το πού θέτουν την έμφαση για να ορίσουν τη συναισθηματική νοημοσύνη (ΣΝ), τα μοντέλα αυτά διακρίνονται (α) στα μικτά μοντέλα και (β) στα μοντέλα ικανότητας (Mayer et al., 2000b).

Τα μικτά μοντέλα ερμηνεύουν τη ΣΝ ως ένα συνδυασμό από μη γνωστικές –συναισθηματικές και κοινωνικές – δυνατότητες, ικανότητες και δεξιότητες προσαρμογής (Bar-On, 2000) με χαρακτηριστικά προσωπικότητας (Petrides & Furnham, 2001), που επηρεάζουν την ικανότητα κάποιου να αντιμετωπίζει με επιτυχία τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις και πιέσεις και συμβάλλουν στην ερμηνεία και πρόβλεψη της επίδοσης στο όποιο πεδίο δραστηριοποίησης (Goleman, 1998).

Τα μοντέλα ικανότητας ερμηνεύουν τη ΣΝ ως μια γνωστική ικανότητα που έχει αντιστοιχίες, ως προς τη δομή και την οργάνωσή της, με τα άλλα είδη νοημοσύνης. Το επικρατέστερο τέτοιο μοντέλο έχει προταθεί από το Mayer και τους συνεργάτες του (Mayer, Caruso, & Salovey, 1999). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η ΣΝ είναι μια γνωστική ικανότητα που έχει αντιστοιχίες, ως προς τη δομή και την οργάνωσή της, με τα άλλα είδη νοημοσύνης. Ορίζεται ως «μια μορφή κοινωνικής νοημοσύνης, η οποία περιλαμβάνει την ικανότητα να κατανοεί κανείς τα συναισθήματα τόσο τα δικά του όσο και των άλλων ανθρώπων, να κάνει λεπτές διακρίσεις ανάμεσα στα διάφορα συναισθήματα, και να χρησιμοποιεί αυτές τις πληροφορίες ώστε να καθοδηγεί αναλόγως τις σκέψεις και τις πράξεις του» (Mayer & Salovey, 1993, σ. 433). Το μοντέλο αυτό αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας έρευνας και γι' αυτό περιγράφεται αναλυτικότερα παρακάτω.

Όπως υποστηρίζουν ο Mayer και οι συνεργάτες του (Mayer et al., 1999, 2000b. Mayer, Salovey, Caruso, & Sitarenios, 2001), η ΣΝ λειτουργεί με ενιαίο τρόπο, περιλαμβάνει όμως διάφορες ικανότητες που οργανώνονται σε τέσσερις διαστάσεις. Συγκεκριμένα: (α) *Αντίληψη και αναγνώριση των συναισθημάτων*: Είναι η ικανότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται τα συναι-

σθήματα, τόσο τα δικά του όσο και των άλλων. (β) *Αφομοίωση των συναισθημάτων στον τρόπο σκέψης*: Αφορά την ικανότητα επεξεργασίας συναισθηματικών πληροφοριών –π.χ., “Σήμερα είμαι χαρούμενος/η”– η οποία επηρεάζει αναλόγως (ή επηρεάζεται από) τη γνωστική κατάσταση του ατόμου –π.χ., “Νιώθω ότι είμαι επαρκής ή ικανός/ή”. (γ) *Κατανόηση των συναισθημάτων*: Είναι η ικανότητα κατανόησης των σύνθετων συναισθημάτων και των αλυσιδωτών συναισθηματικών αντιδράσεων, πώς, δηλαδή, ένα συναίσθημα πυροδοτεί κάποιο άλλο. (δ) *Διαχείριση των συναισθημάτων*: Αναφέρεται στην ικανότητα διαχείρισης και αντιμετώπισης τόσο των προσωπικών συναισθημάτων όσο και αυτών των άλλων ανθρώπων.

Η μέτρηση της ΣΝ στα μικτά μοντέλα γίνεται κυρίως με βάση την αντίληψη που έχουν γι’ αυτήν τα ίδια τα άτομα. Χρησιμοποιούνται, δηλαδή, ποικίλα ερωτηματολόγια αυτο-αναφορών για τη μέτρηση της γενικής (συνολικής ή μη διαφοροποιημένης) ή/και των επιμέρους διαστάσεων της ΣΝ (Bar-On, 2000. Petrides & Furnham, 2001).

Στα μοντέλα ικανότητας, χρησιμοποιείται η μέθοδος της αντικειμενικής μέτρησης της ΣΝ, δηλαδή, η μέτρηση της επίδοσης των ατόμων σε έργα που αναφέρονται σε συναισθήματα και τα οποία βαθμολογούνται με αντικειμενικά, προκαθορισμένα κριτήρια, όπως συμβαίνει και στα τεστ της γνωστικής νοημοσύνης. Στα τεστ ΣΝ που κατασκεύασαν ο Mayer και οι συνεργάτες του (Mayer, Caruso, & Salovey, 2000a. Mayer et al., 1999), ο εξεταζόμενος καλείται να παραγάγει λύσεις σε προβλήματα ή να δώσει απαντήσεις σε ερωτήσεις (με συναισθηματικό περιεχόμενο) και, στη συνέχεια, βαθμολογείται ανάλογα με την επιτυχία που σημείωσε.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι και η μέθοδος των αυτο-αναφορών έχει χρησιμοποιηθεί για την εκτίμηση της ΣΝ των ατόμων, με βάση το θεωρητικό μοντέλο των Mayer et al. (2000a). Για παράδειγμα, οι Schutte, Malouff, Hall, Haggerty, Cooper, Golden, και Dornheim (1998) κατασκεύασαν για τη μέτρηση της ΣΝ ένα ερωτηματολόγιο που αντανακλά τη δομή του παραπάνω μοντέλου. Στην παρούσα έρευνα, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των αυτο-αναφορών για την εκτίμηση της ΣΝ, κατά το πρότυπο των Schutte et al. (1998).

Η σχέση της ΣΝ με τη γνωστική νοημοσύνη, την ακαδημαϊκή επίδοση, την ηλικία, και το φύλο

Οι σχέσεις της ΣΝ με τη γνωστική ικανότητα και την ακαδημαϊκή επίδοση έχουν διερευνηθεί στο παρελθόν προκειμένου να προσδιοριστεί κα-

λύτερα η φύση και η λειτουργία της ΣΝ. Όπως διαπιστώθηκε, οι συσχετίσεις της συναισθηματικής με τη γνωστική νοημοσύνη είναι μέτριου βαθμού (Derksen, Kramer, & Katzko, 2002. Mayer et al., 2000b), ή χαμηλού βαθμού (Davies, Stankov, & Roberts, 1998. Van der Zee, Thijs, & Schakel, 2002). Ωστόσο, ορισμένα ερευνητικά ευρήματα έδειξαν ότι δεν υπάρχει μεταξύ τους σημαντική σχέση (Ciarrochi, Chan, & Caputi, 2000). Εξάλλου, σε ορισμένες έρευνες διαπιστώθηκε ότι η ΣΝ, όπως αξιολογήθηκε με ερωτηματολόγια αυτο-αναφορών, συσχετίζεται και με την ακαδημαϊκή επίδοση (Schutte et al., 1998. Van der Zee et al., 2002), ενώ άλλες έρευνες έδειξαν ότι δεν υφίσταται μια τέτοια σχέση (Newsome, Day, & Catano, 2000).

Εξάλλου, η ΣΝ έχει μελετηθεί σε μεγάλο βαθμό σε σχέση με την προσωπικότητα (Ciarrochi et al., 2000. Mayer et al., 2000a, b), όχι όμως και σε σχέση με την ηθική ανάπτυξη. Οι έρευνες που γνωρίζουμε αφορούν τη μελέτη ηθικών συμπεριφορών (κι όχι της ηθικής σκέψης) σε σχέση με τη ΣΝ των ατόμων. Για παράδειγμα, διαπιστώθηκε ότι σε ενήλικες και εφήβους υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στη ΣΝ και την εκδήλωση αλτρουιστικής συμπεριφοράς και μειωμένης επιθετικής συμπεριφοράς (Mayer et al., 2000a). Αντιθέτως, η σχέση της ΣΝ των ατόμων με το επίπεδο της ηθικής τους σκέψης δεν έχει μελετηθεί επαρκώς, αν και ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η ΣΝ και η συναισθηματική ικανότητα ή επάρκεια κάποιου –η οποία, κατά τη Saarni (2000), είναι η αποτελεσματικότητα του ατόμου σε κοινωνικές συναλλαγές όπου εμπλέκονται συναισθήματα– συνδέεται άμεσα με την ηθική του συμπεριφορά και κρίση (Saarni, 2000), την ακεραιότητα, και τον ηθικό χαρακτήρα (Goleman, 1995. Walker & Henning, 1997).

Σε σχέση με το φύλο, έχουν βρεθεί διαφορές σε ορισμένες διαστάσεις της ΣΝ, κυρίως σε έρευνες που έγιναν με τη μέθοδο των αυτο-αναφορών (Ciarrochi et al., 2000. Shutte et al., 1998) και πιο σπάνια στις έρευνες που εξέταζαν την αντικειμενική ΣΝ (Mayer et al., 1999, 2000b). Για παράδειγμα, ορισμένες έρευνες έδειξαν ότι οι γυναίκες υπερέχουν από τους άνδρες στην αναγνώριση και στην κατανόηση των συναισθημάτων, στην ενσυναίσθηση, στην κοινωνική προσαρμογή, και στη διαπροσωπική επικοινωνία. Οι άνδρες, από την άλλη, είναι πιο καλοί στη διαχείριση συναισθημάτων, όπως το άγχος, προσαρμόζονται καλύτερα στις νέες συνθήκες, και είναι πιο θετικοί και αισιόδοξοι από ό,τι οι γυναίκες (Bar-On, 2000. Mayer et al., 1999, 2000b). Οι διαφορές που παρατηρήθηκαν αφορούν κυρίως τις ειδικές διαστάσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης. Ωστόσο, κάποιες έρευ-

νες έδειξαν ότι οι γυναίκες έχουν καλύτερη γενική ΣΝ από ό,τι οι άνδρες (Bar-On, 2000. Petrides & Furnham, 2000. Shutte et al., 1998) και αποδίδουν το εύρημα αυτό στο διαφορετικό τρόπο με τον οποίο κοινωνικοποιούνται οι γυναίκες, ώστε να δίνουν μεγαλύτερη προσοχή στα συναισθήματα και στις διαπροσωπικές τους σχέσεις.

Τέλος, όλα τα θεωρητικά μοντέλα υποστηρίζουν ότι η ΣΝ αναπτύσσεται με την ηλικία (Bar-On, 2000) και επηρεάζεται θετικά από την εμπειρία και την άσκηση, όπως συμβαίνει και με τη γνωστική νοημοσύνη (Goleman, 1998. Saarni, 2000). Οι Mayer et al. (1999) διαπίστωσαν ότι ο μεγαλύτερος ρυθμός ανάπτυξης της ΣΝ σημειώνεται στα πρώτα χρόνια της νεότητας. Θα πρέπει, όμως, να επισημανθεί ότι οι σχετικές έρευνες αναφέρονται κατά το πλείστον στην ενήλικη ζωή (Bar-On, 2000. Goleman, 1998. Petrides & Furnham, 2000). Αντιθέτως, η μεταβολή της ΣΝ κατά τη διάρκεια της εφηβείας δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Η παρούσα έρευνα εστιάζεται στη μελέτη της ΣΝ στην περίοδο της εφηβείας.

Στόχοι - Υποθέσεις

Εφόσον η ΣΝ αποτελεί παράγοντα ατομικών διαφορών, ορισμένοι ερευνητές επισημαίνουν ότι θα είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε πώς ακριβώς τα άτομα διαφοροποιούνται ως προς αυτή (Ciarrochi et al., 2000), και μάλιστα σε μια ευαίσθητη ηλικιακή περίοδο όπως είναι η εφηβεία. Προσδοκία μας είναι ότι η μελέτη αυτή θα συνεισφέρει στην κατανόηση των χαρακτηριστικών της ΣΝ και των συμπεριφορών με τις οποίες εκδηλώνεται.

Έτσι, ο αρχικός στόχος της έρευνας ήταν να διαπιστωθεί αν οι έφηβοι ηλικίας 12 ως 16 ετών διαφοροποιούνται ως προς το επίπεδο της ΣΝ τους, όπως την εκτιμούν οι ίδιοι, και, στη συνέχεια, να εξεταστούν τα χαρακτηριστικά που τους διαφοροποιούν. Συνεπώς, η πρώτη μας υπόθεση ήταν ότι οι έφηβοι θα διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τη ΣΝ τους, όπως διαπιστώθηκε ότι συμβαίνει στους ενήλικες (π.χ., Petrides & Furnham, 2001).

Ο δεύτερος στόχος της έρευνας ήταν να μελετήσει τις διαφορές μεταξύ των εφήβων με διαφορετικό επίπεδο αντιλαμβανόμενης ΣΝ, ως προς την ηλικία, το φύλο, τη σχολική επίδοση και την ηθική σκέψη. Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, η ΣΝ σπανίως έχει μελετηθεί σε εφηβικό πληθυσμό σε σχέση με τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Σύμφωνα, πάντως, με όσα αναφέρθηκαν στην εισαγωγή για τον ενήλικο πληθυσμό, μπορούμε να υπο-

θέσουμε ότι οι έφηβοι υψηλής ΣΝ θα έχουν μεγαλύτερη ηλικία (Bar-On, 2000. Mayer et al., 1999) και καλύτερη σχολική επίδοση (Schutte et al., 1998. Van der Zee et al., 2002) από τους εφήβους με χαμηλότερη ΣΝ. Ως προς το φύλο, υποθέτουμε ότι ανάμεσα στα άτομα υψηλής γενικής ΣΝ θα βρίσκονται περισσότερα κορίτσια (Bar-On, 2000. Petrides & Furnham, 2000. Schutte et al., 1998).

Τέλος, η σχέση της ΣΝ με την ηθική σκέψη δεν έχει ως τώρα διερευνηθεί, αν και ορισμένοι ερευνητές τις συνδέουν σε θεωρητικό επίπεδο (π.χ., Saarni, 2000). Με βάση τις θεωρητικές απόψεις που αναφέρθηκαν παραπάνω, η υπόθεσή μας ήταν ότι τα άτομα υψηλής ΣΝ θα λειτουργούν σε υψηλότερο επίπεδο ηθικής σκέψης απ' ό,τι τα άτομα χαμηλότερης ΣΝ.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Συμμετέχοντες

Εξετάστηκαν 248 έφηβοι ηλικίας 12 ως 16 ετών. Όλοι τους ήταν μαθητές/τριες του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Μακεδονίας στη Θεσσαλονίκη και προέρχονταν από τις τάξεις: Α' Γυμνασίου ($n = 52$, $M.O. = 12.18$ έτη), Β' Γυμνασίου ($n = 52$, $M.O. = 13.28$ έτη), Γ' Γυμνασίου ($n = 50$, $M.O. = 14.24$ έτη), Α' Λυκείου ($n = 50$, $M.O. = 15.18$ έτη) και Β' Λυκείου ($n = 44$, $M.O. = 16.3$ έτη). Σε κάθε τάξη τα δύο φύλα είχαν ίδιο ποσοστό συμμετοχής.

Έργα

Για τις ανάγκες της έρευνας σχεδιάστηκε μια σειρά έργων που στόχο είχαν τη μέτρηση, αντιστοίχως, της συναισθηματικής νοημοσύνης και της ηθικής σκέψης των εφήβων. Για τη μέτρηση της σχολικής επίδοσης χρησιμοποιήθηκε ο βαθμός ενδεικτικού της προηγούμενης τάξης. Για τα παιδιά της Α' Γυμνασίου, που είχαν άλλο σύστημα αξιολόγησης στην Στ' Δημοτικού, δεν ήταν διαθέσιμη αυτή η μέτρηση. Αναλυτικά, τα έργα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν τα εξής:

Ερωτηματολόγιο Συναισθηματικής Νοημοσύνης. Η μέτρηση της ΣΝ έγινε με ένα ερωτηματολόγιο αυτο-αναφορών που σχεδιάστηκε από τη συγγραφέα σύμφωνα με το πρότυπο των Schutte et al. (1998), ώστε να απευθύνεται σε ορισμένες συναισθηματικές ικανότητες που περιγράφει η θεω-

ρία των Mayer et al. (1999, 2001). Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από 13 προτάσεις με βάση τις οποίες οι έφηβοι καλούνταν να εκτιμήσουν την ικανότητά τους να παρακολουθούν, να κατανοούν και να διαχειρίζονται συναισθήματα, τόσο τα δικά τους όσο και των άλλων (βλ. Πίνακα 1). Για το σκοπό αυτό, δήλωναν το βαθμό στον οποίο ισχύει για αυτούς η κάθε πρόταση, χρησιμοποιώντας μια κλίμακα 5 σημείων (όπου 1 = δεν ισχύει καθόλου και 5 = ισχύει πολύ). Τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά του ερωτηματολογίου δίνονται στα Αποτελέσματα.

Έργα ηθικής σκέψης. Για τη μέτρηση της ηθικής σκέψης επινοήθηκαν τέσσερις ιστορίες που η καθεμιά παρουσίαζε ένα ηθικό δίλημμα στο οποίο έπρεπε να δώσει απάντηση ο ήρωας ή η ηρωίδα της ιστορίας. Ακολουθώντας τη μεθοδολογία που συχνά εφαρμόζεται στην εκτίμηση της ηθικής σκέψης (π.χ., Rest, Narvaez, Thoma, & Bebeau, 1999), ο/η έφηβος καλούνταν να διαλέξει μια από τις προτεινόμενες επιλογές. Για κάθε ιστορία υπήρχαν δύο μετρήσεις: η μια στόχευε στη διερεύνηση του επιπέδου ηθικής σκέψης των ατόμων και η άλλη στην αξιολόγηση ηθικών επιχειρημάτων. Ένα παράδειγμα μιας τέτοιας ιστορίας αναφέρεται παρακάτω:

Στη (φανταστική) χώρα Γκόντα, ο νόμος δεν επιτρέπει στους αλλοδαπούς να φοιτούν στα δημόσια σχολεία. Ο Διευθυντής ενός δημοτικού σχολείου αποφάσισε να εγγράψει έναν αλλοδαπό μαθητή ως ντόπιο, προκειμένου να του δώσει την ευκαιρία να μάθει γράμματα. Ορισμένοι γονείς, όμως, το ανέφεραν στον προϊστάμενο κι αυτός επέπληξε το Διευθυντή για τη στάση του και του επέβαλε χρηματικό πρόστιμο.

Στη διερεύνηση του επιπέδου ηθικής σκέψης, οι έφηβοι έπρεπε να κρίνουν αν η απόφαση που πήρε τελικά ο ήρωας ήταν σωστή ή λανθασμένη. Για το σκοπό αυτό έπρεπε να επιλέξουν μία από τις τέσσερις εναλλακτικές προτάσεις που ήταν διαβαθμισμένες ως προς το επίπεδο ηθικής σκέψης που αντανακλούσαν, σύμφωνα με τη θεωρία του Kohlberg (1984). Οι δύο από αυτές (η μία υπέρ και η άλλη κατά της απόφασης) αντιστοιχούσαν στο συμβατικό επίπεδο ηθικής σκέψης: “Ήταν λάθος, γιατί ήταν αντίθετη στο νόμο του κράτους που υπηρετούσε” = 1, και “Ήταν σωστή, γιατί έδωσε στο μαθητή μια ευκαιρία” = 2. Οι άλλες δύο αντιστοιχούσαν στο μετασυμβατικό επίπεδο ηθικής σκέψης: “Ήταν λάθος, γιατί τέτοιες αλλαγές καλό είναι να γίνονται από την πολιτεία κι όχι από μεμονωμένα άτομα” = 3, “Ήταν σωστή, γιατί όλοι θα πρέπει να έχουν δικαίωμα στη μόρφωση” = 4 (Platsidou, 2003).

Η αξιολόγηση ηθικών επιχειρημάτων αποτελούσε μίαν εναλλακτική μέτρηση της ανάπτυξης της ηθικής σκέψης των εφήβων. Σε κάθε ιστορία δίνονταν τέσσερα επιχειρήματα που σχετίζονταν με το υπό κρίση ηθικό δίλημμα και ήταν διαβαθμισμένα ως προς το επίπεδο της ηθικής σκέψης που αντανακλούσαν (Kohlberg, 1984. Platsidou, 2003). Οι έφηβοι καλούνταν να αξιολογήσουν ποιο κατά τη γνώμη τους ήταν εκείνο που επηρέασε περισσότερο τη διαμόρφωση της απόφασης του ήρωα: “Είναι σημαντικό να ενεργεί κάποιος σύμφωνα με τη συνείδησή του, ακόμη κι αν υπάρχει κόστος” = 4, “Εφόσον υπάρχουν νόμοι, θα πρέπει να τηρούνται από όλους τους πολίτες” = 3, “Άραγε άξιζε ο μαθητής ώστε για χάρη του ο Διευθυντής να ενεργήσει αντίθετα από το νόμο;” = 2, “Είναι φυσικό οι αλλοδαποί που ζουν μόνιμα σε μια χώρα να μην απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τους ντόπιους” = 1.

Σε καθεμιά από τις μετρήσεις της ηθικής σκέψης, δηλαδή του επιπέδου ηθικής σκέψης και της αξιολόγησης ηθικών επιχειρημάτων, η απάντηση των εφήβων πιστωνόταν με ένα βαθμό από το 1 ως το 4, κατά τον τρόπο που αναφέρεται παραπάνω. Ως τελική τιμή για την κάθε μέτρηση χρησιμοποιήθηκε, αντίστοιχα, ο μέσος όρος των απαντήσεων που έδωσαν οι έφηβοι στις τέσσερις ιστορίες.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η δομή του Ερωτηματολογίου Συναισθηματικής Νοημοσύνης

Για να διερευνηθούν οι διαστάσεις της ΣΝ που εξέταζε το Ερωτηματολόγιο Συναισθηματικής Νοημοσύνης, οι απαντήσεις των εφήβων υποβλήθηκαν σε ανάλυση παραγόντων με ορθογώνια περιστροφή αξόνων. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν τέσσερις παράγοντες που εξηγούν το 46.19% της συνολικής διακύμανσης. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι φορτίσεις, η εξηγούμενη διακύμανση και οι μέσοι όροι με τις τυπικές αποκλίσεις για τον κάθε παράγοντα.

Στον πρώτο παράγοντα φορτίζουν τρεις προτάσεις που αναφέρονται στην αναγνώριση των συναισθημάτων του εαυτού και των άλλων. Στο δεύτερο παράγοντα φορτίζουν τρεις προτάσεις που δηλώνουν συναισθηματικές ικανότητες και χαρακτηριστικά που διευκολύνουν την επικοινωνία, όπως δεκτικότητα στην κριτική και πραότητα. Στον τρίτο παράγοντα φορτίζουν τέσσερις προτάσεις που αφορούν τη διαχείριση και τον έλεγχο

χο των συναισθημάτων. Τέλος, στον τέταρτο παράγοντα φορτίζουν τρεις προτάσεις που δηλώνουν την αφομοίωση των συναισθημάτων στον τρόπο σκέψης.

Οι παράγοντες τους οποίους διέκρινε η παραγοντική ανάλυση φαίνεται ότι αντανακλούν σε σημαντικό βαθμό ορισμένες από τις διαστάσεις της ΣΝ που περιγράφουν οι Mayer et al. (1999, 2001). Ειδικότερα, φαίνεται ότι οι έφηβοι εκτιμούν κατά τον ακόλουθο τρόπο τις ικανότητες ΣΝ τους: σε μεγαλύτερο βαθμό εκτιμούν ότι διαθέτουν την ικανότητα για αναγνώριση των συναισθημάτων του εαυτού και των άλλων ($M.O. = 3.51, T.A. = .606$) και ακολουθούν η ικανότητα επικοινωνίας ($M.O. = 3.34, T.A. = .762$), η διαχείριση συναισθημάτων ($M.O. = 3.19, T.A. = .708$), και η αφομοίωση των συναισθημάτων ($M.O. = 3.17, T.A. = .843$). Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι η εσωτερική αξιοπιστία των τεσσάρων παραγόντων ήταν αρκετά χαμηλή (Cronbach's $\alpha = .42, .35, .37$ και $.42$, αντίστοιχα), κυρίως εξαιτίας του μικρού αριθμού ερωτήσεων που φορτίζουν τον κάθε παράγοντα, και χρειάζεται να βελτιωθεί στο μέλλον.

Τυπολογία των εφήβων με βάση τις διαστάσεις της ΣΝ

Με βάση τις εκτιμήσεις που έδωσαν για τον εαυτό τους οι έφηβοι στις τέσσερις διαστάσεις της ΣΝ που προέκυψαν από την ανάλυση παραγόντων, επιχειρήθηκε η ανάπτυξη μιας τυπολογίας (ταξινόμησης) των εφήβων. Με τον τρόπο αυτό θέλαμε να ελέγξουμε την πρώτη μας ερευνητική υπόθεση, δηλαδή, να διαπιστώσουμε αν οι συμμετέχοντες μπορούν να ομαδοποιηθούν σε διακριτές συστάδες, ως προς τη ΣΝ τους, με σκοπό να μελετηθούν διεξοδικά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των συστάδων αυτών.

Για την ανάπτυξη της τυπολογίας εφαρμόστηκε η διαδικασία ανάλυσης σε συστάδες με τη μέθοδο των K-μέσων (Χριστοδούλου, Μπλιούμης, Σταματέλος, & Μενεξές, 2002). Η μέθοδος αυτή επιλέχθηκε διότι θεωρείται η πιο κατάλληλη για ερευνητικά δείγματα άνω των 200 ατόμων. Δοκιμάστηκαν και ελέγχθηκαν τα αποτελέσματα δύο λύσεων, με δύο και με τρεις συστάδες, αντίστοιχως. Η λύση που προτιμήθηκε ήταν αυτή με τις τρεις συστάδες διότι είχε την καλύτερη στατιστική και θεωρητική υποστήριξη (για τα κριτήρια επιλογής, βλ. Sideridis & Tsorbatzoudis, 2003). Τα αποτελέσματα της ανάλυσης συστάδων δίνονται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 1. Η ανάλυση παραγόντων του Ερωτηματολογίου Συναισθηματικής Νοημοσύνης

Προτάσεις	Παράγοντες			
	Αναγνώριση συναισθημάτων	Ικανότητα στην επικοινωνία	Διαχείριση συναισθημάτων	Αφομοίωση συναισθημάτων
Αντιλαμβάνομαι εύκολα τα συναισθήματα και τις διαθέσεις των άλλων ανθρώπων	.658			
Η ικανότητά μου να διαισθάνομαι τα συναισθήματα των άλλων με κάνει να τους συμπονώ στις δυσκολίες τους	.606			
Έχω επίγνωση των συναισθημάτων μου από την πρώτη στιγμή που εμφανίζονται μέσα μου	.440			
Ακούω προσεκτικά κάποιον, χωρίς να βιάζω συμπεράσματα βιαστικά		.626		
Δέχομαι εύκολα την κριτική των άλλων χωρίς να γίνομαι αμυντικός-η		.613		
Μιλώ με ειλικρίνεια στους άλλους για τα αισθήματα και τις ανάγκες μου		.579		
Μπορώ να ανακάμνω γρήγορα μετά από μια αποτυχία			.684	
Όταν βρισκόμαι υπό πίεση, συνήθως μένω ήρεμος-η και συγκροτημένος-η			.536	
Όταν θυμώσω ή αναστατωθώ, μπορώ να ηρεμήσω γρήγορα			.508	
Έχω επίγνωση για το πώς η συμπεριφορά μου επηρεάζει τους άλλους ανθρώπους			.506	
Παραμένω συγκεντρωμένος-η μέχρι να τελειώσω μια δουλειά, χωρίς να παρασύρομαι από τον αυθορμητισμό μου ή από άλλα συναισθήματα				.628
Μπορώ να εντοπίζω αρνητικά αισθήματα μέσα μου, χωρίς αυτά να με καταβάλουν				.544
Παραδέχομαι τα λάθη μου κι αναγνωρίζω ότι έσφαλα χωρίς να νιώθω πληγωμένος-η ή ταπεινωμένος-η				.763
Ιδιοτιμή	1.61	1.51	1.50	1.39
Ποσοστό εξηγούμενης διακύμανσης	12.38	11.58	11.56	10.67

Σημείωση: Στον πίνακα εμφανίζονται μόνο οι φορτίσεις που ήταν πάνω από 0.40.

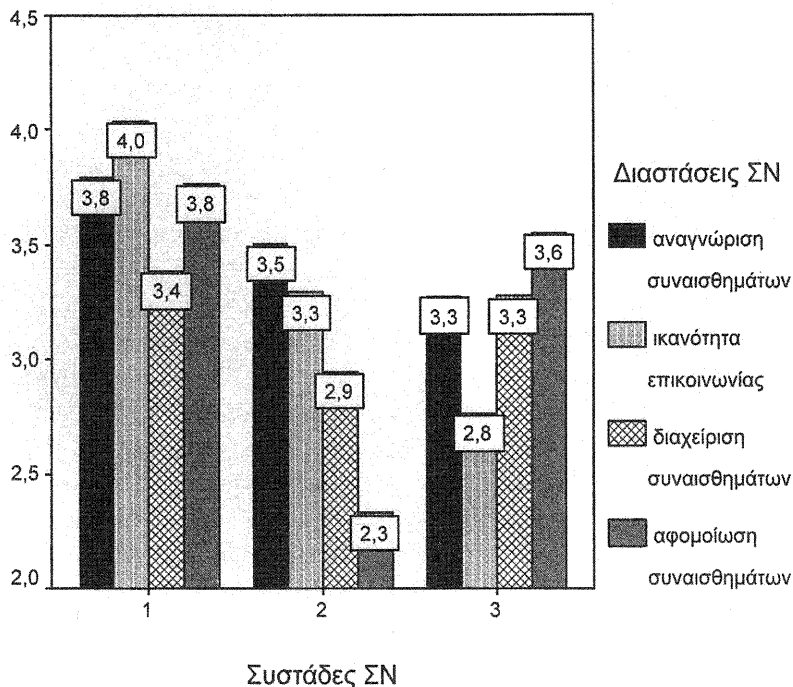
Πίνακας 2. Τα τελικά κέντρα των τριών συστάδων και η ανάλυση διακύμανσης της κάθε διάστασης της ΣΝ σε σχέση με τις συστάδες

Διαστάσεις	Συστάδα 1 (n = 75)	Συστάδα 2 (n = 83)	Συστάδα 3 (n = 90)	F(2, 245)
Αναγνώριση συναισθημάτων	4.04	3.35	3.80	20.121*
Ικανότητες επικοινωνίας	4.03	2.77	3.28	97.130*
Διαχείριση συναισθημάτων	3.38	3.28	2.94	9.163*
Αφομοίωση συναισθημάτων	3.75	3.55	2.33	165.404*

Σημείωση: *p = .00.

Συστάδες εφήβων ως προς τη ΣΝ

Με βάση τα τελικά κέντρα των συστάδων (βλ. Πίνακα 2), οι τρεις συστάδες μπορούν να οριστούν ως εξής (βλ. Σχήμα 1):

Σχήμα 1. Οι μέσοι όροι των τεσσάρων διαστάσεων της ΣΝ στις τρεις συστάδες ΣΝ.

Συστάδα 1. Τα άτομα της συστάδας αυτής αναφέρουν τις υψηλότερες εκτιμήσεις σε όλες τις διαστάσεις της ΣΝ σε σχέση με τα μέλη των άλλων δύο συστάδων. Συγκεκριμένα, εκτιμούν ότι έχουν αρκετά υψηλή ικανότητα αναγνώρισης συναισθημάτων, των δικών τους όσο και των άλλων, ικανότητα επικοινωνίας, και αφομοίωση των συναισθημάτων. Επίσης, εκτιμούν ότι διαθέτουν μέτρια ικανότητα διαχείρισης των συναισθημάτων τους. Τα άτομα της Συστάδας 1 χαρακτηρίζονται ως άτομα με *υψηλή ΣΝ*.

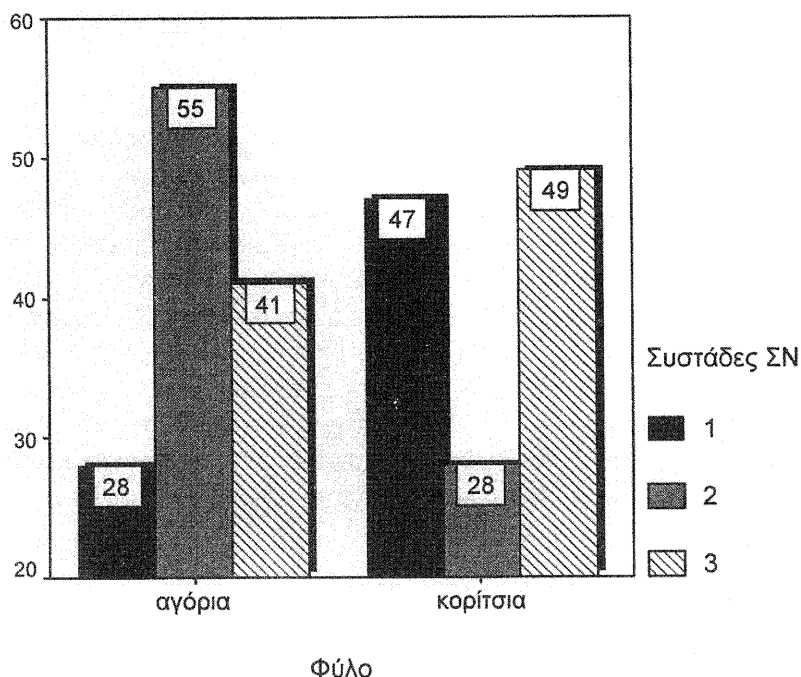
Συστάδα 2. Τα άτομα της δεύτερης συστάδας αναφέρουν αρκετά καλή ικανότητα αφομοίωσης συναισθημάτων και μέτρια ικανότητα για διαχείριση συναισθημάτων (περίπου όση και τα άτομα της Συστάδας 1). Αντιθέτως, η ικανότητά τους για αναγνώριση συναισθημάτων και η ικανότητα για επικοινωνία είναι χαμηλότερη σε σχέση με αυτήν που αναφέρουν τα άτομα των δύο άλλων συστάδων. Τα άτομα της συστάδας αυτής χαρακτηρίζονται ως άτομα που διαθέτουν *μέτρια ΣΝ* ως προς τη διαχείριση και αφομοίωση συναισθημάτων και *χαμηλή ΣΝ* ως προς την αναγνώριση συναισθημάτων και ικανότητα επικοινωνίας.

Συστάδα 3. Τα άτομα της συστάδας αυτής αναφέρουν αρκετά καλή ικανότητα αναγνώρισης συναισθημάτων και μέτρια ικανότητα για επικοινωνία. Αντιθέτως, η ικανότητά τους για διαχείριση και αφομοίωση συναισθημάτων είναι χαμηλότερη, σε σχέση με τα όσα ανέφεραν τα άτομα των δύο άλλων συστάδων. Τα μέλη της τρίτης συστάδας χαρακτηρίζονται ως άτομα που διαθέτουν *χαμηλή ΣΝ* ως προς τη διαχείριση και αφομοίωση των συναισθημάτων τους και *μέτρια ΣΝ* ως προς την αναγνώριση συναισθημάτων και ικανότητα επικοινωνίας.

Για να ελεγχθεί η διαφορική ικανότητα της λύσης με τις τρεις συστάδες, εφαρμόστηκε μια ανάλυση διακύμανσης με εξαρτημένες μεταβλητές τις εκτιμήσεις των εφήβων στις τέσσερις διαστάσεις της ΣΝ και με ανεξάρτητη μεταβλητή την ομαδοποίηση των εφήβων στις τρεις συστάδες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα μέλη των τριών συστάδων έδιναν στατιστικά σημαντικά διαφορετικές εκτιμήσεις και στις τέσσερις διαστάσεις της ΣΝ (οι στατιστικοί δείκτες παρουσιάζονται στον Πίνακα 2). Αυτό επιβεβαιώνει την αρχική μας υπόθεση, δηλαδή, ότι οι συστάδες στις οποίες ταξινομήθηκαν οι έφηβοι θα ήταν σαφώς διακριτές μεταξύ τους (Sideridis & Tsorbatzoudis, 2003).

Άλλα χαρακτηριστικά των συστάδων ΣΝ

Βασικός στόχος της έρευνας ήταν να διαπιστώσει αν οι έφηβοι των τριών συστάδων ΣΝ διαφοροποιούνται σε σχέση με την ηλικία, το φύλο, τη σχο-

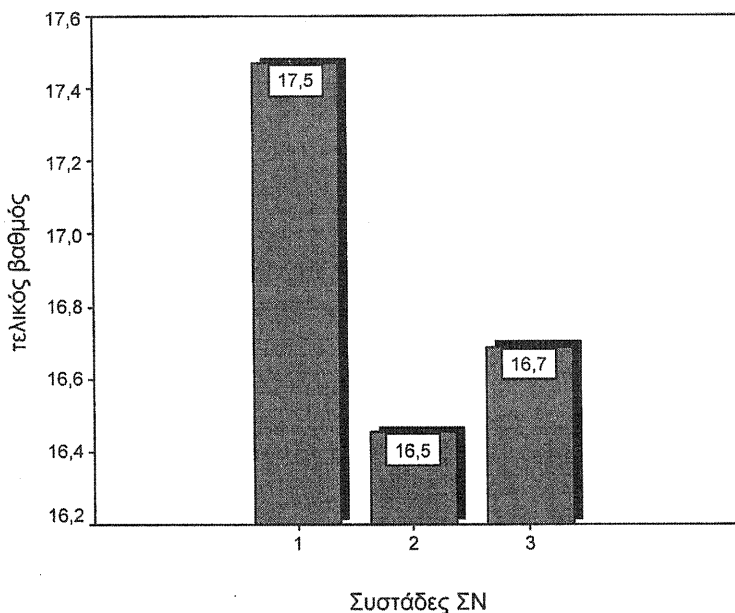
Σχήμα 2. Συχνότητα ατόμων ως προς το φύλο στις τρεις συστάδες ΣΝ.

λική επίδοση και την ηθική σκέψη. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, διερευνήθηκαν τα χαρακτηριστικά των μελών των τριών συστάδων σε σχέση με μεταβλητές που δε συμμετείχαν στο σχηματισμό των συστάδων, αλλά εξετάστηκαν στην έρευνα, δηλαδή, η ηλικία, το φύλο, οι μετρήσεις της ηθικής σκέψης, και οι σχολικοί βαθμοί. Η ανάλυση αυτή αναμενόταν να δώσει σημαντικά στοιχεία για την προσέγγιση του στόχου της έρευνας (Χριστοδούλου et al., 2002). Για να τη διερεύνηση των παραπάνω σχέσεων εφαρμόστηκαν στα δεδομένα αναλύσεις διακύμανσης, στις οποίες η ανεξάρτητη μεταβλητή ήταν οι συστάδες ΣΝ στις οποίες ταξινομήθηκαν οι έφηβοι και οι εξαρτημένες ήταν, αντίστοιχα, καθεμιά από τις παραπάνω μεταβλητές.

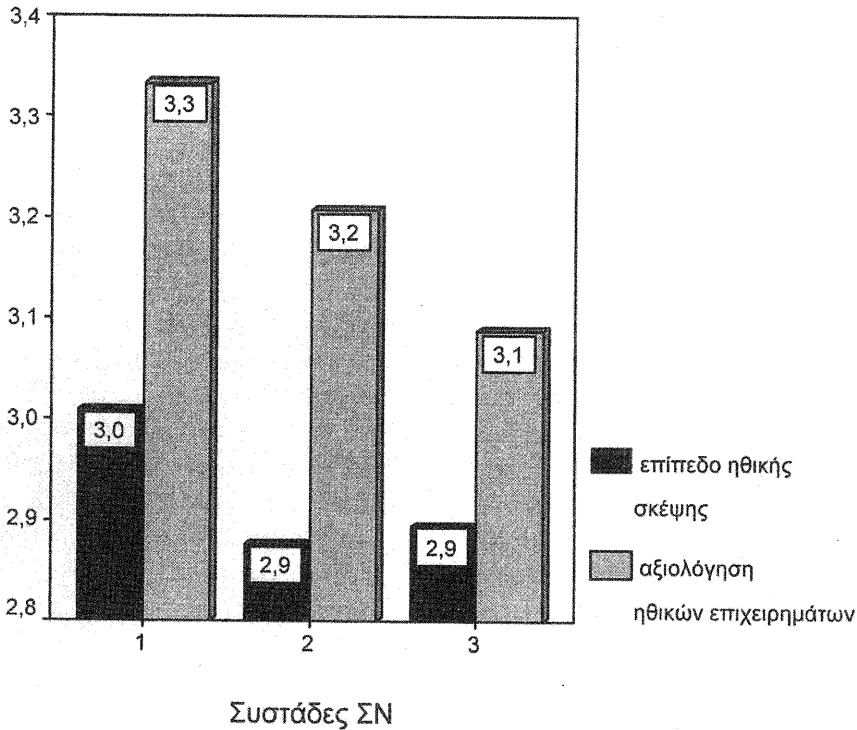
Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπήρχε στατιστικώς σημαντική διαφορά μεταξύ των τριών συστάδων ως προς την ηλικία των ατόμων που τις αποτελούσαν, $F(2, 245) = .333, p = .717$. Αυτό δείχνει ότι, αντίθετα από την αρχική μας υπόθεση, οι τρεις συστάδες ΣΝ συμπεριλάμβαναν έφηβους όλων των ηλικιών που εξετάστηκαν στην έρευνα.

Αντιθέτως, υπήρχε συνάφεια μεταξύ των τριών συστάδων ΣΝ και του φύλου των ατόμων που τις αποτελούσαν, η οποία βρέθηκε στατιστικώς σημαντική, $\chi^2 = 14.308$, $p = .001$. Όπως δείχνει το Σχήμα 2, τα περισσότερα άτομα στη Συστάδα 1 (υψηλής ΣΝ) ήταν κορίτσια, ενώ στη Συστάδα 2 ήταν αγόρια, πράγμα που επιβεβαιώνει την ερευνητική μας υπόθεση. Τέλος, τα άτομα της Συστάδας 3 δε διαφοροποιούνταν σημαντικά ως προς το φύλο.

Η επίδραση της συστάδας ΣΝ στη σχολική επίδοση, που εξετάστηκε με το βαθμό ενδεικτικού της προηγούμενης τάξης, ήταν επίσης στατιστικώς σημαντική, $F(2, 193) = 5.482$, $p = .005$. Υπενθυμίζεται ότι ο βαθμός ενδεικτικού δεν ήταν διαθέσιμος για τους μαθητές της Α΄ Γυμνασίου, οι οποίοι δε συμπεριλήφθηκαν στη συγκεκριμένη ανάλυση. Οι έφηβοι της Συστάδας 1 (υψηλής ΣΝ) είχαν σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό ενδεικτικού από τους εφήβους των δύο άλλων συστάδων, σύμφωνα με το κριτήριο Scheffe (βλ. Σχήμα 3), γεγονός που επιβεβαιώνει τη σχετική υπόθεση. Οι δύο τελευταίες συστάδες δε διαφοροποιούνταν σημαντικά ως προς το σχολικό βαθμό.

Σχήμα 3. Οι μέσοι όροι σχολικού βαθμού στις τρεις συστάδες ΣΝ.

Σχήμα 4. Οι μέσοι όροι των δύο μετρήσεων της ηθικής σκέψης στις τρεις συστάδες ΣΝ.
 Σημείωση: Η αναγραφόμενη τιμή 2.9 που εμφανίζεται στις διαφορετικού ύψους στήλες του επιπέδου ηθικής ανάπτυξης στις Συστάδες 2 και 3 οφείλεται στη στρογγυλοποίηση των τιμών των Μ.Ο. τους (2.86 και 2.93, αντιστοίχως).

Η διαφοροποίηση, ως προς την ηθική σκέψη, των εφήβων με διαφορετικό επίπεδο ΣΝ εξετάστηκε με δύο αναλύσεις διακύμανσης. Στην πρώτη ανάλυση, ως εξαρτημένη μεταβλητή χρησιμοποιήθηκε το επίπεδο ηθικής σκέψης, ενώ στη δεύτερη χρησιμοποιήθηκε η αξιολόγηση ηθικών επιχειρημάτων. Η σχετική υπόθεσή μας επιβεβαιώθηκε μερικώς. Όπως φαίνεται στο Σχήμα 4, τα άτομα που αποτελούν τη Συστάδα 1 (υψηλής ΣΝ) είχαν κάπως υψηλότερο επίπεδο ηθικής σκέψης, όμως οι διαφορές αυτές δεν ήταν στατιστικώς σημαντικές. Αντιθέτως, σημαντικές βρέθηκαν οι διαφορές ως προς την αξιολόγηση ηθικών επιχειρημάτων. Όπως έδειξε το κριτήριο Scheffe, οι έφηβοι της συστάδας υψηλής ΣΝ σημείωσαν στατιστικώς καλύτερη επίδοση από τους εφήβους των δύο άλλων συστάδων, $F(2,$

240) = 3.718, $p = .026$. Τα μέλη των δύο τελευταίων συστάδων δε διαφοροποιούνταν σημαντικά μεταξύ τους ως προς αυτή τη μέτρηση της ηθικής σκέψης. Το εύρημα αυτό αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον όταν το εξετάσουμε υπό το πρίσμα ορισμένων ερευνητών (π.χ., Saarni, 2000), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η ηθική διάσταση είναι σύμφυτα συνδεδεμένη με τη ΣΝ και, συνεπώς, η ανάπτυξη της μιας σχετίζεται με την ανάπτυξη της άλλης.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ο αρχικός στόχος της παρούσας έρευνας ήταν διαπιστωθεί αν έφηβοι ηλικίας 12 ως 16 ετών διακρίνονται ως προς το επίπεδο της ΣΝ τους και να εξεταστούν τα χαρακτηριστικά που τους διαφοροποιούν. Η μέτρηση της ΣΝ των εφήβων έγινε με ένα ερωτηματολόγιο αυτο-αναφορών, το οποίο κατασκευάστηκε με βάση το θεωρητικό μοντέλο των Mayer et al. (1999, 2001).

Η διερεύνηση της δομής του ερωτηματολογίου, που έγινε με ανάλυση παραγόντων, ανέδειξε τέσσερις παράγοντες που αντιστοιχούν σε ορισμένες από τις διαστάσεις ΣΝ που περιγράφει το μοντέλο των Mayer et al. (1999, 2001). Συγκεκριμένα, οι παράγοντες ορίστηκαν ως εξής: (α) ικανότητα για αναγνώριση συναισθημάτων, των προσωπικών και των άλλων, (β) συναισθηματικές ικανότητες και χαρακτηριστικά που διευκολύνουν την επικοινωνία (θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο παράγοντας αυτός δεν αντιστοιχεί άμεσα σε κάποια από τις διαστάσεις του παραπάνω μοντέλου), (γ) διαχείριση και έλεγχος των συναισθημάτων, και (δ) αφομοίωση των συναισθημάτων στον τρόπο σκέψης.

Για να διαπιστωθεί αν οι έφηβοι μπορούν να διαφοροποιηθούν ως προς το επίπεδο της ΣΝ τους, αναπτύχθηκε μια τυπολογία των εφήβων σε συστάδες, με βάση τις εκτιμήσεις που έδωσαν για τον εαυτό τους στις παραπάνω διαστάσεις της ΣΝ. Η ανάλυση σε συστάδες Κ-μέσων ανέδειξε τρεις διακριτές συστάδες στις οποίες ανήκουν οι έφηβοι ως προς τις διαστάσεις της ΣΝ. Στη συνέχεια, οι τρεις συστάδες εφήβων συγκρίθηκαν ως προς χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, το φύλο, η σχολική επίδοση και η ηθική σκέψη, με σκοπό να διαπιστωθεί αν και σε ποιο βαθμό διαφοροποιούνται μεταξύ τους.

Η διαφοροποίηση των τριών συστάδων ΣΝ ως προς την ηλικία και το φύλο

Τα αποτελέσματα των αναλύσεων που παρουσιάστηκαν έδειξαν ότι τα άτομα που έχουν διαφορετική αντιλαμβανόμενη ΣΝ διακρίνονται ως προς ορι-

σμένα χαρακτηριστικά, αλλά όχι ως προς άλλα. Συγκεκριμένα, η ηλικία δεν αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης των εφήβων με διαφορετική ΣΝ. Αυτό υποδηλώνει ότι η αντιλαμβανόμενη ΣΝ, όπως δηλαδή την προσδιορίζουν οι ίδιοι οι έφηβοι για τον εαυτό τους, δε μεταβάλλεται σημαντικά στην περίοδο ανάμεσα στα 12 και 16 χρόνια. Ορισμένες έρευνες έδειξαν ότι τόσο η αντικειμενική όσο και η αντιλαμβανόμενη ΣΝ βελτιώνεται σημαντικά στην αρχή της νεανικής ηλικίας (Bar-On, 2000. Mayer et al., 1999). Όμως, δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς η ανάπτυξη της κατά τη διάρκεια της εφηβικής ηλικίας. Επομένως, περαιτέρω έρευνα προς αυτή την κατεύθυνση είναι απαραίτητη για τη διευκρίνιση και επαλήθευση των συμπερασμάτων.

Αντιθέτως, το φύλο βρέθηκε ότι αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης των τριών συστάδων ως προς το επίπεδο ΣΝ. Διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα άτομα στη Συστάδα 1 (υψηλή ΣΝ) είναι κορίτσια, ενώ τα περισσότερα άτομα στη Συστάδα 2 είναι αγόρια. Μόνο στη Συστάδα 3, στην οποία τα άτομα εμφάνιζαν χαμηλή ικανότητα διαχείρισης και αφομοίωσης συναισθημάτων, δεν υπήρχε σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο.

Η σημαντική υπεροχή των κοριτσιών ως προς την υψηλή ΣΝ είναι ένα εύρημα που συναντάται συχνότερα στις έρευνες που χρησιμοποιούν τη μέθοδο των αυτο-αναφορών (Ciarrochi et al., 2000. Shutte et al., 1998) και πιο σπάνια στις έρευνες που εξετάζουν την αντικειμενική επίδοση (Mayer et al., 1999). Σύμφωνα με τα ευρήματα αυτών, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η ΣΝ είναι ένα χαρακτηριστικό που οι γυναίκες διαθέτουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες (Bar-On, 2000. Petrides & Furnham, 2000. Shutte et al., 1998). Αξίζει να επισημανθεί ότι και στην παρούσα έρευνα, που έγινε σε εφηβικό πληθυσμό, βρέθηκαν διαφορές υπέρ των κοριτσιών, ανάλογες με εκείνες των ενηλίκων. Αυτό δείχνει ότι ένα κατά τι διαφορετικό πρότυπο ΣΝ ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια διαμορφώνεται αρκετά νωρίς και η αρχή του θα πρέπει, ίσως, να αναζητηθεί στην παιδική ηλικία.

Η διαφοροποίηση των συστάδων ΣΝ ως προς τη σχολική επίδοση και την ηθική σκέψη

Όπως έδειξαν τα αποτελέσματα, οι έφηβοι με υψηλή ΣΝ έχουν καλύτερη σχολική επίδοση, όπως αυτή αντανακλάται στο βαθμό του ενδεικτικού της προηγούμενης τάξης, σε σχέση με εκείνους που έχουν μέση και χαμηλή ΣΝ. Αυτό το εύρημα συμφωνεί με την εικόνα που δίνουν, στο μεγαλύτερο μέρος τους, οι σχετικές έρευνες (που έγιναν κυρίως σε φοιτητικό πληθυσμό), δηλαδή, ότι υπάρχει μια μέτρια ως χαμηλή συσχέτιση ανάμεσα στη

ΣΝ και την ακαδημαϊκή επίδοση (Shutte et al., 1998. Van der Zee, et al., 2002). Είναι σημαντικό ότι το εύρημα αυτό επιβεβαιώνεται και στην εφηβική ηλικία. Επίσης, η σχέση αυτή εμφανίζεται σημαντικά ενισχυμένη στα άτομα υψηλής ΣΝ σε σχέση με τα άτομα των δύο άλλων συστάδων, τα οποία δε διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ τους ως προς τη σχολική επίδοση.

Το παραπάνω εύρημα φαίνεται να ενισχύει την άποψη που διατυπώνουν πολλοί ερευνητές, ότι η ΣΝ είναι διαφορετική από (παρόλο που σχετίζεται με) τη γνωστική νοημοσύνη (Derksen et al., 2002. Mayer et al., 1999, 2000b), στο βαθμό που αυτή αντανακλάται στη σχολική επίδοση. Σε συνθήκες μέτριας ή χαμηλής επίδοσης, η μεταξύ τους σχέση μπορεί να είναι μέτρια ή και αποδυναμωμένη. Για την άριστη επίδοση, όμως, απαιτείται ο συνδυασμός υψηλού λειτουργικού επιπέδου τόσο της συναισθηματικής όσο και της γνωστικής νοημοσύνης (Goleman, 1998). Στην περίπτωση αυτή, γίνεται κατανοητή η κρίσιμη συμβολή της ΣΝ. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από την έρευνα των Lam και Kirby (2002), στην οποία διαπιστώθηκε ότι η ΣΝ μπορεί να ερμηνεύσει την επίδοση σε έργα γνωστικού τύπου, πέρα και πάνω από το βαθμό στον οποίο την ερμηνεύει η (γνωστική) νοημοσύνη.

Εξάλλου, στην παρούσα έρευνα εξετάστηκε για πρώτη φορά, από όσο γνωρίζουμε, η σχέση της ΣΝ με την ηθική σκέψη. Βρέθηκε ότι οι έφηβοι με υψηλή ΣΝ κάνουν καλύτερη αξιολόγηση ηθικών επιχειρημάτων από εκείνους με μέση και χαμηλή συναισθηματική νοημοσύνη. Η ίδια τάση εμφανίζεται και στο επίπεδο ηθικής σκέψης, χωρίς ωστόσο να είναι στατιστικώς σημαντική. Με άλλα λόγια, εμφανίζεται μια σχέση ανάμεσα στο υψηλό λειτουργικό επίπεδο της ΣΝ και την ηθική κρίση, κατά την εφηβική ηλικία. Το εύρημα αυτό προσφέρει έμμεσα εμπειρική στήριξη στην άποψη που διατύπωσε η Saarni (2000), ότι η ηθική συμπεριφορά και κρίση κάποιου αντανακλά το βαθμό της συναισθηματικής του ικανότητας ή επάρκειας (δηλαδή, της έκδηλης αυτο-αποτελεσματικότητάς του σε κοινωνικές συναλλαγές όπου εμπλέκονται συναισθήματα). Στην εφηβική ηλικία, ιδιαίτερα, η ανάπτυξη της ηθικής συμπεριφοράς και κρίσης σχετίζεται με υψηλά επίπεδα συναισθηματικής επάρκειας. Η σχέση αυτή είναι ιδιαίτερα φανερή στους εφήβους με υψηλή συναισθηματική ικανότητα, ενώ μπορεί να συσκοτίζεται σε εκείνους που η ικανότητα αυτή δεν έχει ακόμη επαρκώς αναπτυχθεί. Συμπερασματικά, το εύρημα της παρούσας έρευνας, ότι τα άτομα με υψηλή ΣΝ λειτουργούν σε υψηλότερα επίπεδα ηθικής κρίσης, υποδηλώνει ότι η ανάπτυξη της ΣΝ συνδέεται, χωρίς ακόμη να έχει προσδιοριστεί πώς

ακριβώς, με την ανάπτυξη της ηθικής κρίσης. Η διαπίστωση αυτή έχει ένα ακόμη αξιοσημείωτο επακόλουθο: Όπως υποστηρίζουν ορισμένοι (π.χ., Saarni, 2000. Walker & Henning, 1997), ηθικές διαστάσεις, όπως η ηθική δέσμευση, η ηθική κρίση και η ακεραιότητα, είναι αναπόσπαστα στοιχεία της κοινωνικο-συναισθηματικής εμπειρίας ενός ατόμου. Κατά συνέπεια, δεν μπορούμε να ερμηνεύσουμε ικανοποιητικά την κοινωνικο-συναισθηματική εμπειρία, αν αποκλείσουμε την ηθική διάσταση.

Συμπεράσματα

Η έρευνα αυτή στόχευε να συμβάλει στη μελέτη των χαρακτηριστικών των εφήβων με διαφορετικό πρότυπο αντιλαμβανόμενης ΣΝ. Διαπιστώθηκε ότι οι έφηβοι υψηλής ΣΝ είναι κυρίως κορίτσια, έχουν καλύτερη σχολική επίδοση και εκφέρουν ηθικές κρίσεις υψηλότερου επιπέδου. Θα πρέπει, όμως, να σημειωθούν και οι κυριότεροι περιορισμοί της παρούσας έρευνας: Σε θεωρητικό επίπεδο, η έρευνα αφορούσε την αντιλαμβανόμενη ΣΝ των εφήβων και όχι την αντικειμενική τους ΣΝ. Σε μεθοδολογικό επίπεδο, είναι γεγονός ότι η εσωτερική συνέπεια των παραγόντων στο ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε είναι χαμηλή και χρειάζεται βελτίωση.

Θεωρούμε, ωστόσο, ότι η μελλοντική έρευνα, με την αντιμετώπιση των παραπάνω αδυναμιών και την επισταμένη διερεύνηση του ρόλου της ηλικίας, των επιμέρους γνωστικών ικανοτήτων (που δεν αντανακλώνται στους σχολικούς βαθμούς) και άλλων διαστάσεων της ηθικής σκέψης στην ανάπτυξη της ΣΝ σε μη ενήλικο πληθυσμό, όπως οι έφηβοι και τα παιδιά, θα συμβάλει σημαντικά στο να κατανοηθεί πληρέστερα η φύση και η λειτουργία της ΣΝ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bar-On, R. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.), *The handbook of emotional intelligence* (pp. 363-388). San Francisco: Wiley.
- Ciarrochi, J. V., Chan, A. Y. C., & Caputi, P. (2000). A critical evaluation of the emotional intelligence construct. *Personality and Individual Differences*, 28, 539-561.
- Davies, M., Stankov, L., & Roberts, R. D. (1998). Emotional intelligence: In search of an elusive construct. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 989-1015.
- Derksen, J., Kramer, I., & Katzko, M. (2002). Does a self-report measure for emotional intelligence assess something different than general intelligence? *Personality and Individual Differences*, 32, 37-48.

- Goleman, D. (1995). *Η συναισθηματική νοημοσύνη* [Φ. Μεγαλούδη, Μετάφ.]. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Goleman, D. (1998). *Η συναισθηματική νοημοσύνη στο χώρο της εργασίας* [Α. Παπασταύρου, & Τ. Ραΐση, Μετάφ.]. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Kohlberg, L. (1984). *The psychology of moral development: The nature and validity of moral stages*. San Francisco: Harper & Row.
- Lam, L. T., & Kirby, S. L. (2002). Is emotional intelligence an advantage? An exploration of the impact of emotional and general intelligence on individual performance. *Journal of Social Psychology, 142*(1), 133-143.
- Mayer, J. D., Caruso, D., & Salovey, P. (1999). Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence, 27*, 267-298.
- Mayer, J. D., Caruso, D. R., & Salovey, P. (2000a). Selecting a measure of emotional intelligence: The case for ability scales. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.), *The handbook of emotional intelligence* (pp. 320-342). San Francisco: Wiley.
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1993). The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence, 17*(4), 433-442.
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2000b). Emotional intelligence as zeitgeist, as personality, and as a mental ability. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.), *The handbook of emotional intelligence* (pp. 92-117). San Francisco: Wiley.
- Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R., & Sitarenios, G. (2001). Emotional intelligence as a standard intelligence. *Emotion, 1*, 232-242.
- Newsome, S., Day, A. L., & Catano, V. M. (2000). Assessing the predictive validity of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences, 29*, 1005-1016.
- Petrides, K. V., & Furnham, A. (2000). Gender differences in measured and self-estimated trait emotional intelligence. *Sex Roles, 42*, 449-461.
- Petrides, K. V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality, 15*, 425-448.
- Petrides, K. V., & Furnham, A. (2003). Trait emotional intelligence: Behavioral validation in two studies of emotion recognition and reactivity to mood instruction. *European Journal of Personality, 17*, 39-57.
- Platsidou, M. (2003, July). *Moral thinking and the ability of understanding moral emotions: Researching their relationship in Greek adolescents*. Poster presented at the 29th Conference of the Association for Moral Education, Krakov, Poland.
- Πλατσίδου, Μ. (2004). Συναισθηματική νοημοσύνη: Σύγχρονες προσεγγίσεις μιας παλιάς έννοιας. *Επιστήμες της Αγωγής, 1*, 27-39.
- Rest, J., Narvaez, D., Thoma, S. J., & Bebeau, M. J. (1999). DIT2: Revising and testing a revised instrument of moral judgment. *Journal of Educational Psychology, 91*, 498-504.
- Saarni, C. (2000). Emotional competence: A developmental perspective. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.), *The handbook of emotional intelligence* (pp. 68-91). San Francisco: Wiley.
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, C. J., & Dornheim, L. (1998). *Development and validation of emotional intelligence. Personality and Individual Difference, 25*, 167-177.
- Sideridis, G. D., & Tsorbatzoudis, C. (2003). Intra-group motivational analysis of students with learning disabilities: A goal orientation approach. *Learning Disabilities: A Contemporary Journal, 1*(1), 8-19.

- Van der Zee, K., Thijs, M., & Schakel, L. (2002). The relationship of emotional intelligence with academic intelligence and the Big Five. *European Journal of Personality*, 16, 103-125.
- Χριστοδούλου, Α., Μπλιούμης, Β., Σταματέλος, Γ., & Μενεξές Γ. (2002). Πολυδιάστατες μέθοδοι ανάλυσης δεδομένων. Φύση και ποιότητα ζωής: Η περίπτωση του Δήμου Κολινδρού-Πιερίας. Στο Γεωτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (Επιμ. Έκδ.), *Πρακτικά του 10^{ου} Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου* (σ. 328-338). Αθήνα: Γεωτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.
- Walker, L. J., & Hennig, K. (1997). Moral development in the broader context of personality. In S. Hala (Ed.), *The development of social cognition* (pp. 297-327). East Sussex, UK: Psychology Press.

ADOLESCENTS' INDIVIDUAL DIFFERENCES IN RELATION TO THEIR PERCEIVED EMOTIONAL INTELLIGENCE

Maria Platsidou

University of Macedonia, Thessaloniki, Greece

Abstract: Emotional intelligence (EI) has been largely investigated in relation to cognitive intelligence and personality, but not in relation to moral thought. In addition, most of the extant research referred to adult population. The present study was carried out with adolescents ($N = 248$), aiming at (a) investigating whether adolescents (aged 12 to 16) can be classified according to their EI and (b) examining their differences in relation to age, gender, school performance and moral thought according, also, to their EI. Emotional intelligence was measured with a self-report questionnaire. Cluster analysis (K-means) revealed that adolescents were grouped in three clusters as regards their EI. The examination of the profiles of the three clusters showed no age differences. It was found, however, that adolescents of the high EI cluster were mostly females, had better school performance and higher level of moral judgment than adolescents of the other two clusters.

Key words: Adolescence, Moral judgment, Perceived emotional intelligence.

Address: Maria Platsidou, Department of Educational and Social Policy, University of Macedonia, 54006 Thessaloniki, Greece. Phone: +30-2310-891384. E-mail: platsidu@uom.gr